

Gerard de Laireesse
door Rembrandt

Autopsie jong kind

Anatomia Humani Corporis

Anatomia Humani Corporis

Kunstzinnige en

GOVARD BIDLOO (1649 – 1713)

Bidloo's 'Anatomia Humani Corporis' (Ontleding des menschelyken lichaams) is niet de meest accurate anatomische atlas, maar wel de artistiek meest bevlogene. Daar is zijn hang naar humor en dramatiek, én de keuze van zijn tekenaar niet vreemd aan.

Govard Bidloo was een veelzijdig getalenteerd man met een flamboyante levensstijl en dito persoonlijkheid. Hij was niet enkel hoogleraar anatomie, Super-Intendant Generaal van alle legerdokters én lijfarts van de Engelse koning. Hij nam ook met volle teugen deel aan het sociale en culturele leven van Amsterdam. Hij schreef gedichten, toneelstukken en libretto's voor talrijke Nederlandstalige opera's. Later, als regent van de Amsterdamse schouwburg, maakte hij komaf met de stijve en oersaai toneelopvoeringen van weleer, en programmeerde meer liederlijke zangspelen en opera's. Zoals zijn in 1686 geschreven: 'Zonder Spys en Wyn, kan geen Liefde syn'.

Sine Cerere et Baccho friget Venus

De Romeinse blijspeldichter Terentius heeft ooit beweerd dat Venus zou bevriezen zonder het gezelschap van Bacchus (wijngod) en Ceres (godin van de vruchtbare aarde). In het libretto van Bidloo verstijft ze inderdaad als Bacchus en Ceres zich van haar afkeren. Bovendien drukken ze hun achterban (de wijndrinkers en de landbouwers) op het hart de liefde af te zweren. Als oppergod Jupiter deze verstoring van de natuurlijke orde der dingen verneemt, ontvlamt hij in toorn. Met trompetgeschal en paukengedruis stuurt hij zijn bode Mercurius naar de aarde om Bacchus en Ceres tot rede te brengen. Daar heeft Mercurius het grootste deel van de opera voor nodig,

maar uiteindelijk lukt het, tot grote opluchting van de schaars geklede seksgodin, en de vele operaliefhebbers.

Voor de muziek koos Bidloo de jonge Amsterdamse gambist en componist, Johannes Schenck. Deze briljante musicus vertaalde de bucolische grollen in aanstekelijk gezang en schreef ook dramatisch-lyrische aria's voor de diepbeproefde Venus. Muziek, ballet en wagens die door de lucht vlogen (met behulp van een lift), dat vond het publiek geweldig. De opera werd een eclatant succes.

Voor de stokstijve (Calvinistische) leden van het kunstgenootschap Nil Volentibus Arduum (Voor hen die willen is niets moeilijk), waren Bidloo's Bacchiaanse baldadigheden echter al té libertijns (zie quote pagina 57 voor één van de kritieken). Op beschuldiging van aanstootgevende zedenverwilderding vloog de anatoom achter de tralies.

Van bajesklant tot lijfarts

In de gevangenis rijpte het plan om een anatomische atlas uit te geven. Zo'n anatomisch prentenboek staat of valt met de kracht van de illustraties. Dat wist Bidloo van Vesalius' meesterwerk, het 'De Humani Corporis Fabrica'. En zo viel zijn keuze op een nog jonge artiest, die in zijn Amsterdamse schouwburg de decorpanelen schilderde. Samen begonnen ze eraan rond

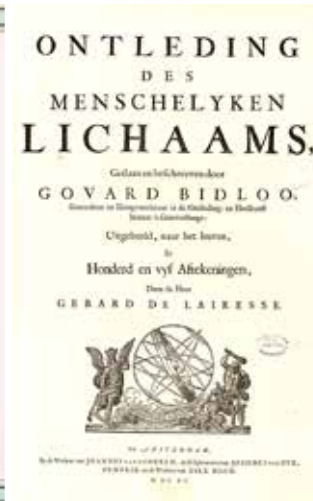
scenering

Twee guitige skeletten

Skelet foetus

Titelpagina
Nederlandse uitgaveVerwisseling
leverlobben

1676 en negen jaar lang versneed Bidloo lijken aan de lopende band en plaatste ze in een georkestreerde pose. Klaar om vereeuwigd te worden door Gerard de Laireesse, die daar als getalenteerde schilder, nog een artistiek schepje bovenop deed. De twee theatermannen wisten immers waar de gevoelige en dramatische klepel hangt bij het publiek.

Bidloo's anatomische atlas heeft zeker bijgedragen tot zijn benoeming tot stedelijke professor in de anatomie in 's-Gravenhage. Wat ook een handje hielp, was zijn vriendschap met de stadhouder Willem III van Holland, tevens soevereine prins van het Huis Oranje-Nassau. Zo werd Govard Bidloo benoemd tot Super-Intendant Generaal van alle dokters, apothekers en chirurgijns van alle Nederlandsche militaire hospitalen en ziekenhuizen. Tijdens de oorlog tegen Frankrijk richtte hij veldhospitalen op en amputeerde ledematen. Tussendoor vond hij de tijd om het Amsterdamse theater te herstructureren en de leden van Nil Volentibus Arduum op stang te jagen.

In 1694 werd Bidloo benoemd tot hoogleraar anatomie aan de beroemde universiteit van Leiden. Toen stadhouder Willem III naar Engeland trok om er tot koning te worden gekroond, ging Bidloo mee. Hij werd zijn persoonlijke lijfarts tot aan diens schielijke dood in 1702. Die was te wijten aan een longontsteking als gevolg van een gebroken sleutelbeen na de val

van zijn paard dat gestruikeld was over een molshoop. Een gedroomd scenario om er een roman over te schrijven. En Bidloo deed het.

Gerard de Laireesse

In 1685 verscheen Bidloo's monumentale magnum opus in folio formaat: *Anatomia Humani Corporis centum et quinque tabulis illustrate* (De anatomie van het menselijk lichaam in 105 illustraties). De illustraties waren afkomstig van Gerard de Laireesse, een uit Luik afkomstige artiest, die na veel omzwervingen in 1665 in Amsterdam neerstreek. Aanvankelijk was hij als Franstalige niet welkom en na een straatgevecht werd hij korte tijd opgesloten in de kerkers van het stadhuis. Maar toen men lucht kreeg van zijn teken- en schilder talent, kreeg hij de volle burgerrechten. Samen met Rembrandt werd de Laireesse een van de beste en populairste schilders in Nederland in de tweede helft van de 17e eeuw. Rijke notabelen lieten de muren en plafonds

van hun riante huizen aan de Herengracht opvrolijken met allerlei allegorische taferelen. Moeders mooiste was Gerard de Laireesse niet. Dat zien we op het niets verhullende portret dat Rembrandt in 1667 van hem schilderde. Congenitale syfilis had zijn gelaat, voornamelijk zijn neus, lelijk misvormd (zadelneus). Rond zijn vijftigste trof dezelfde kwaal ook zijn ogen en werd hij blind. Gelukkig zijn veel schilderijen van hem bewaard gebleven en kan zijn geniaal teken- en schilder talent nog steeds bewonderd worden in talloze musea en natuurlijk in Bidloo's Anatomische Atlas.

Anatomia Humani Corporis

Govard Bidloo is een van de eerste anatomen die respect toonde voor zijn tekenaar door hem bij naam te noemen op de titelpagina. Annex het epitheton ornans: "dat groote licht der Schilders onzer eeuw". Veel tijdgenoten spraken hun bewondering uit voor deze prachtige atlas. Naast de anatomische details

“

Wilt gij een Op'ra zien van zuipen, zwelgen en brassen?
Vol Bacchanaal spel en baldaadige grimassen?
Gy vind het 't allerbest in Bidloo's huis verbeeld.
Waar hij voor Bacchus, en zijn wijf voor Venus speelt.

prezen ze ook de dramatische en soms ludieke encensering. Zoals in de twee skeletten die, blijkbaar na een nachtje zuipen, zwelgen en brassen, vrolijk in hun graftombe stappen.

Uit wetenschappelijke hoek kwam echter al snel kritiek. Zijn leermeester, de grote anatoom en preparateur van anatomische rariteiten, Frederick Ruysch, vond de bijhorende teksten nogal summier en van povere kwaliteit. De flamboyante Bidloo gaf hem onmiddellijk lik op stuk met een vinnig smaadschrift. Want schrijven kon Bidloo als dramaturg en librettist als geen ander. Ook de milder oordelende Herman Boerhaave merkte op dat de illustraties wel zeer mooi oogden, maar anatomisch verre van correct waren. Een deel van de fouten berust echter op de graveurs. Normaal moeten die van de oorspronkelijke tekening (van de Lairese) een spiegelbeeld in de koperplaat graveren, zodat de uiteindelijke tekening (na drukwerk) weer het exacte beeld geeft als het oorspronkelijke. In enkele platen is dit om de een of andere reden niet gebeurd. Zoals op de gravure van de lever, waar de lobben links-rechts verwisseld zijn.

Eindeloos in eeuwigheid

Op de laatste pagina van de Anatomia spreekt Bidloo zijn lezers rechtstreeks toe en neemt afscheid van de ontdekkingsreis die ze samen hebben doorgemaakt. Zijn taal onthult zijn verwondering over de complexiteit en de schoonheid van het menselijk lichaam. En ook zijn hang naar een dramatisch slot. "Tot ziens, mijn lezer, blijf met mij hopen dat, nadat dat prachtige bouwwerk (het lichaam) en zijn aarden

mond (de stem) verdwenen zijn, de ziel het eeuwige Huis van de Schepper zal bereiken. Uitmuntende en Grote Schepper, wiens glorie eindeloos is door de eeuwigheid."

De kritiek van de meest gerenommeerde professoren uit zijn tijd heeft er uiteindelijk toe geleid dat Bidloo's magnum opus slecht verkocht. Zowel de Latijnse uitgave als de latere Nederlandstalige versie (1690) werden geen kassucces. De dikke foliant was te technisch voor kunstenaars, te inaccuraat voor chirurgen en te duur voor studenten. Maar de illustraties blijven een eindeloze lust voor een kunstzinnig oog. ■

**Dr. Johan
Van Robays**

Anatomopatholoog

Save the dates

WETENSCHAPPELIJKE RAAD PROGRAMMA 2019|20

Donderdag 28 november 2019	De arts is niet langer een vrije beroeper... maar een ondernemer
Donderdag 19 december 2019	Multidisciplinaire aanpak hypofyseletsels in de regio Limburg-Kempen
Donderdag 23 januari 2020	Multidisciplinaire aanpak van polytraumapatiënten: ook een rol voor de huisarts?
Donderdag 20 februari 2020	Auto-immuunserologie: alles wat u altijd wilde weten maar nooit durfde vragen
Donderdag 26 maart 2020	Endocrino@ZOL 2020: unlimited
Zaterdag 28 maart 2020	Symposium cardiologie
Donderdag 23 april 2020	Behandeling van kanker... maar vergeet de pijn niet
Donderdag 28 mei 2020	Penicilline-allergie en de impact op correct antibioticagebruik
Donderdag 25 juni 2020	Patiënten met niet aangeboren hersenaandoeningen